

Giedrius Subačius

Lietuviškos Uptono Sinclairio „Džiunglės“

Uptonas Sinclairis (1878–1968) romaną „Džiunglės“ parašė 1905 m. ir atskira knyga išleido 1906-aisiais. Ją perskaitęs tuometinis Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentas Teodore'as Rooseveltas į Baltuosius rūmus pasikvietė 28-erių metų autorių ir per pietus su juo svarstė mėsos pramonės problemas¹. 1975 m. U. Sinclairio biografas Leonas Harrisas jį pavadino reikšmingiausiu rašytoju Jungtinių Valstijų istorijoje² – jo „Džiunglių“ paveiktas Kongresas dar tais pačiais 1906 m. priėmė naują federalinį Švaraus maisto ir vaistų įstatymą – dėl šio romano amerikiečių stalus ėmė pasiekti higieniškesnė mėsa. 1931 m. „Džiunglės“ pateiktos Nobelio premijai, tik nesėkmingai. Švenčiant romano šimtmetį 2006-aisiais, literatūrologas Anthony Arthuras pirmąjį „Džiunglių“ skyrių įvertino kaip vieną iš pačių geriausių amerikiečių literatūroje³. Romaną „Džiunglės“, kaip programinį, įtrauktą į privalomos perskaityti literatūros sąrašą, Amerikoje ir šiandien tebeskaito tam tikrų mokyklų moksleiviai bei literatūros, istorijos, politologijos, verslo etikos studentai. Per ilgą gyvenimą U. Sinclairis parašė beveik 100 knygų, bet šiandien jis pirmiausia žinomas kaip jaunystės romano „Džiunglės“ autorius.

Dabar rankose laikote naują, jau šeštąjį, lietuvišką „Džiunglių“ leidimą. 64-erius metus naujausiu išbuvo penktasis (paskelbtas 1948-aisiais)⁴, bet jo laikas išsibaigia. Keturi ankstesnieji leidimai paskelbti dar prieš Antrąjį pasaulinį karą: ketvirtasis Niujorke – „Raistas“ (1939)⁵, trečiasis Čikagoje – „Raistas“ (1912)⁶ ir du pirmieji, pasirodę tais pačiais 1908 m.: Čikagoje pavadinimu „Raistas“⁷, o Vilniuje – „Pelkės“⁸. Abu pirmieji leidimai buvo, šiandien sakytume, apytiksliai: vertėjas Vincas Daukšys „Raiste“ praleisdavo autorius pastabas, pasvarstymus, nuomones⁹, o Kazys Puida net vertė turbūt ne iš angliško originalo, o iš vertimo į vokiečių kalbą „Der Sumpf“¹⁰.

Sinclairio „Džiunglių“ personažai – Čikagos skerdyklų lietuviai Jurgis Rudkus su išrinktąja Ona Lukošaitė (originale – *Lukoszaitė*), jos brolis Jonas, jos teta (pamotė) Elzbieta, pusseserė Marija Berčinskaitė (originale – *Berczynskas*), Jurgio tėvas Antanas, jų draugai ir kaimynai Jokūbas Šedvilas (originale – *Jokubas Szedvilas*), Jadvyga Marcinkutė (originale – *Marcinkus*), smuikininkas Tamošius Kušleika (originale – *Tamoszius Kuszleika*). Įspūdingos atrodo ir lietuviškos frazės bei žodžiai, U. Sinclairio prisirinkti iš lietuvių Čikagoje: *Nustok! Kas yra?; Palauk! Iš kelio!; Zarnos. Pagaiksztis. Szluota!; Rytoj! Prieszpietys! Septyni!; Ai! Ai! Beda man!* Pirmajame laikraštiname 1905 m. romano variante 194 kartus U. Sinclairis pavartojo 69 skirtingus lietuviškus žodžius¹¹ (leidime, kurio vertimas prieš Jūsų akis, skaičiai truputį mažesni).

Kodėl praėjo daugiau nei pusė amžiaus iki naujo tokios reikšmingos knygos lietuviško vertimo? Jungtinėse Valstijose angliškas originalas tebeperleidžiamas kone kasmet. Kaip minėjau, vėliausias lietuviškas buvo 1948-ųjų leidimas – tada amerikiečio romanas Lietuvoje pasirodė Stalino kolektyvizacijos, trėmimų ir teroro epochoje. Aišku, kad jis buvo paskelbtas visų pirma dėl socializmo idėjų, kuriomis U. Sinclairis, tuo metu šviežias socialistas, grindė savo tekstą. Darbininkai „Džiunglėse“ pavaizduoti tokie vargingi ir nelaimingi, patiriantys tiek daug nepriteklių, ligų, nelaimių, mirčių, nesiskaitymo, pažeminimo, smurto, apgavysčių ir nevilties, kad ideologinis Stalino aparatas kūrinių turėjo laikyti naudinga vakcina nuo Amerikos svajonės. Pagaliau U. Sinclairis patiko pačiam bolševikų vadui Leninui: „Leninas aukštai vertino rašytojo pastangas, kovojant prieš imperialistinį karą. [...] Lenino bibliotekoj yra E. Sinklerio knygų, dovanotų N. Krupskajai, kuriose išliko Lenino pastabos.“¹² Tik vargu ar 1948 m. bunkeriuose „Amerikos balso“ besiklausantys Lietuvos partizanai laukė būtent tokios knygos

apie Ameriką. Dėl lengvai atpažįstamos socializmo ideologijos (ypač paskutiniuose knygos skyriuose) tokia Amerikos kapitalizmo kritika vargu ar galėjo labai išpopuliarėti sovietinėje Lietuvoje. „Džiunglių“ nepaklausumą tokia užsitęsusi tyła netiesiogiai patvirtina – Stalino laikų leidimas taip ir liko vienintelis sovietinis.

Bet lietuviams jau iš pat karto nepatiko ir būdas, *kaip jie patys* pavaizduoti „Džiunglėse“. Štai vos romanui pasirodžius knygos formatu, Amerikoje gyvenančio kunigo Antano Kaupo „širdis skūste skundėsi“, ir jis apie tai nedelsdamas, dar 1906 m., rašė į „Vilniaus žinias“ (matyt, komentavo anglišką originalą):

Pirm visko, apysakoje lietuviai paimti už tipą žemiausiai stovinčių Amerikoje darbininkų. Teip nėra: slovakai, italai, kyniečiai, negrai ir daugelis kitų tautų stovi žemiau už mūsų brolius. Tiesa, autorių galima išteisinti tuo, kad jam rupejo ne „tautiečius“, vien tik „darbininkus“ aprašyti – bet lietuvių tautiečio širdis skūstesi skundžiasi prieš autoriaus prikaišiojimus mūsų tautai ydų, kurių ji neturi. Nieko, pav., nesakytumėme, jeigu autorius būtų parašęs, jog *apskritai darbininkų* pačios ir dukters įvairių aplinkybių esti priverstos paleistuvauti – bet jis savo apysakoje *visas* jaunas *lietuvaites* nusiunčia į Clark'o gatvės landynes!.. Faktas yra, kad lietuvaitės gal mažiausia yra linkę prie prostitucijos: francuzės, japonės, vokietės ir lenkės šitame atžvilgyje toli-toli aplenkia mūsų seseris. Arba padarymas – Jurgio – valkata! Iš 300 tikstančių [sic!] Amerikos lietuvių gal tik keliasdešimt galėtų pasigirti „vieškelio džentelmonų“ vardu!..

13

Galima sakyti, kad tai vienas iš pirmųjų Amerikos lietuvių pareiškimų apie nenorą save matyti aprašytus tokiuose varguose. Analogiškas savignyškias mąstymas turbūt atpažintinas ir V. Daukšio 1908 m. „Raisto“ vertime: kai kuriuos iš aukšto žiūrinčio U. Sinclairio naratoriaus komentarus V. Daukšys praleido, sušvelnino, gal net *paoptimistino*. Kaip liudija Daiva Litvinskaitė, „Čikagoje teko išgirsti vyresnių lietuvių nuomonę apie Sinclairio romane pavaizduotus herojus. Jiems nepatiko neigiamas lietuvių įvaizdis, jų nelaimės, vargai, klystkeliai ir nuosmukiai“¹⁴. Pats U. Sinclairis vėliau sakė, jog jo knygai pasirodžius Čikagos lietuviai buvo nustebę, kaip prastai jų gyvenimai atrodantys autoriui prašalaičiui.

Kita lietuviška „Džiunglių“ suvokimo paradigma – atgrasinti lietuvius nuo noro vykti į Ameriką. Štai pirmojo Lietuvoje paskelbto leidimo vertėjas K. Puida taip aiškino romano naudą skaitytojams:

Ir kiekvienas, į kurio rankas pateks ši knyga, perskaitęs tepaklausia savęs: ar verta eiti Amerikon, jeigu tokiomis kančiomis ir vargu įgaunamas nedidelis pelnas? Ar verta taip sunkiai ir vargiai dirbti, kuomet jaunų metų darbas nė kiek žilos senatvės neaprūpina? Ar negeriau pasikliauti mažu ištekliu neardant sveikatos ir dirbant kasdien?¹⁵

Netrukus, 1909 m., nepasirašytame Antano Smetonos redaguojamo laikraščio „Viltis“ vedamajame straipsnyje „Amerika ar amatų mokslas?“ paminėti abu pirmieji lietuviški „Džiunglių“ vertimai:

Štai Sinklerio „Raistas“ arba „Pelkės“, stora knyga, kur aprašyta, kaip kapitalistai išnaudoja tamsius darbininkus, ypač lietuvius. Netrukus, rasit, pasirodys, dar kitas panašus aprašymas, kur dar liūdnesniomis spalvomis bus nupieštas išnaudojamo darbininko gyvenimas. Tegu teisingiausia visa tai bus aprašyta, tačiau mūsiškiai nesiliaus keliavę Amerikon, kol ji neuždarys durų prieš svetimuosius, kol nesiliaus Lietuvoje vargas spaudęs mūsų sodiečių.¹⁶

Tokia „Džiunglių“ funkcija – gąsdinti vilties neteikiančia emigracija – pažįstama ir mūsų laikais. Minint romano šimtmetį, 2006 m., Dalia Jazukevičiūtė svarstė:

Perskaičiusi 1948-aisiais išleistas U. Sinclairio „Džiungles“ pamaniau, kad romanas iš tikrųjų papiktintų lietuvius, svajojančius vykti į užsienius laimės ieškoti arba ir tuos, kurie jau ten išvyko. [...] Kam kiltų ūpas svajoti apie gražesnę gyvenimą svetur (o kaip žinome, tokios svajonės yra užvaldžiusios bene trečdalį mūsų jaunimo), gerus pinigus ir lengvesnę dalį, perskaičius tokią knygą, kuri pasakoja vien apie nepakeliamas emigrantų darbo sąlygas Čikagos

skerdyklose, nežmonišką žmonių išnaudojimą ir žūtį? Lietuvių emigrantų gyvenimą amerikiečių rašytojas tapo tokiomis juodomis ir beviltiškoms spalvomis, kad autoriumi nesinori tikėti. [...] U. Sinclairio romane lietuvių, radusių laimę Amerikoje, nėra.¹⁷

U. Sinclairis skundėsi, esą romanu taikęs į širdį, bet pataikęs į skrandį. Norėjęs sukelti gailėstį išnaudojamiesiems, bet išgąsdinęs papuvusiais, užkrėstais ir apnuodytais mėsos produktais. O lietuviams knyga suskambėjo kitaip – užkabino mažos ir tirpstančios tautos kompleksus. Kad ir kaip nepatiko būti tokių varguolių vaidmenyje, bet patekti į tokį reikšmingą romaną Amerikos lietuviams vis tiek reiškė būti pastebėtiems ir pripažintiems, juolab kad pati Lietuva tebebuvo paslėpta po kitų šalių žemėlapiams. Lietuvoje „Džiunglės“ nuolat sietos su emigracijos pralaimėjimais, nepritekliais, pažeminimais ir siaubais; romanas tapo ta rykšte, kuria potencialiems svajotojams apie Ameriką atrodė tinkama mojuoti panosėje.

* * *

Skaitant romaną būtinai kyla klausimas, kodėl gi personažais U. Sinclairis pasirinko lietuvius. Jis juk buvo amerikietis, neturėjęs nei lietuvių giminių, nei galbūt pažinęs kokių lietuvių iki kelionės į Čikagą. Jauną rašytoją, tada jau kelių knygų autorių, socialistų laikraščio „Appeall to Reason“ Kanzaso mieste redaktorius Fredas D. Warrenas sugundė 500 dolerių avansu parašyti knygą apie darbininkų *algos vergystę*. Objektu U. Sinclairis pasirinko Čikagos skerdyklas, nes kaip tik ten 1904 m. vasarą buvo pasibaigęs didžiulis streikas, ir tema romanui pasirodžiusi perspektyvi. 1904 m. rudenį atvykęs į Čikagą maždaug 7 savaitėms, U. Sinclairis rado skerdyklose dirbant daugelio tautų imigrantų: airių, vokiečių, lenkų, čekų, slovakų, lietuvių. Lietuvių pasirinkimo priežastį iš jo norėjo išklausti ir Antanas Venclova (laiškais) bei Albertas Laurinčiukas (asmeniškai susitikęs). Pirmajam autorius nusiuntė autobiografiją su patarimais joje ieškoti atsakymų¹⁸, antrajam, aplankiusiam jį senelių namuose Naujajame Džersyje, atsakė, kad Čikagoje su lietuviais tiesiog praleidęs daug laiko ir susidraugavęs¹⁹.

Iš įvairių išlikusių U. Sinclairio pasisakymų atrodo, kad jį labiausiai paveikė netyčia sutikta lietuvių vestuvių procesija vadinamajame „už skerdyklų“ (angl. *Back of the Yards*) rajone. Per ilgą amžių U. Sinclairis turėjo daug progų išsipasakoti apie tai, kaip jis pamatė tuos lietuvių vestuvėninkus ir ką tai jam reiškė. Vienas iš ryškiausių yra 1906 m. pasakojimas, paskelbtas praėjus vos dvejiems metams po autoriaus apsilankymo lietuvių puotoje:

Niekam, kas nors kiek išmano literatūrą, nereikia sakyti, kad mačiau vestuvių puotą savo akimis. Buvo apie ketvirta vienos sekmdienio popietės valanda. Buvau nuėjęs patikrinti Tomo Carey'io sąvartyno ir vos išsisukau nuo lazdos policininko rankoje, mat policininkas ten kaip tik buvo specialiai pastatytas sulaikyti nuo to, ką ketinau daryti, – fotografuoti sąvartyną. Pastebėjau minią prie saliuono, įsmukau vidun, ir prieš akis atsivėrė pradinė mano pasakojimo scena, dievų dovana. Likau ten iki septintos valandos; tada išėjau suvalgyti šiokios tokios vakarienės, vėl grįžau ir išbuvau ten iki antros valandos ryto. Esu įpratęs dirbti taip, kad ilgus sakinius galiu nešiotis galvoje ištisomis dienomis, o vėliau juos žodis į žodį užrašyti [...]. Tad sėdėjau ten ir galvoje parašiau visą skyrių – kiekvieną mažiausią detalę ir kiekvieną emociją; stebėjau žmones ten ir įsivaizdavau jų gyvenimus, visas pasakojimas pamažėl ėmė įgauti formą. Viskas, ką iki tol buvau numatęs, kažkoku stebuklingu būdu atrodė derant prie jų, ir kai išėjau, buvau taip išsekęs, jog vos galėjau paeiti; bet žinojau, kad turiu visą savo knygą. Tai buvo prieš dvejus metus, bet ir dabar be ašarų akyse negaliu klausyti vaiko švilpaujant „Geru senu vasaros laiku“.²⁰

Lietuvių vestuves Sinclairis pavadino dievų dovana, ten surado savo personažus; įsitraukė taip intensyviai, kad sakėsi dėl išsekimo paskui vos paėjęs; vestuvėse ilgai kartota populiari amerikietiška melodija „Geru senu vasaros laiku“ net ir po dvejų metų spaudė jam ašaras. Kita proga Sinclairis prisipažino tose vestuvėse pats dainavęs lietuviškai: „Įsitraukiau į dainavimą – lietuviškai, bet tai nebuvo svarbu.“²¹ Lietuvių vestuvių puota padaryta pirmuoju „Džiunglių“ skyriumi. Kaip Sinclairis tikino:

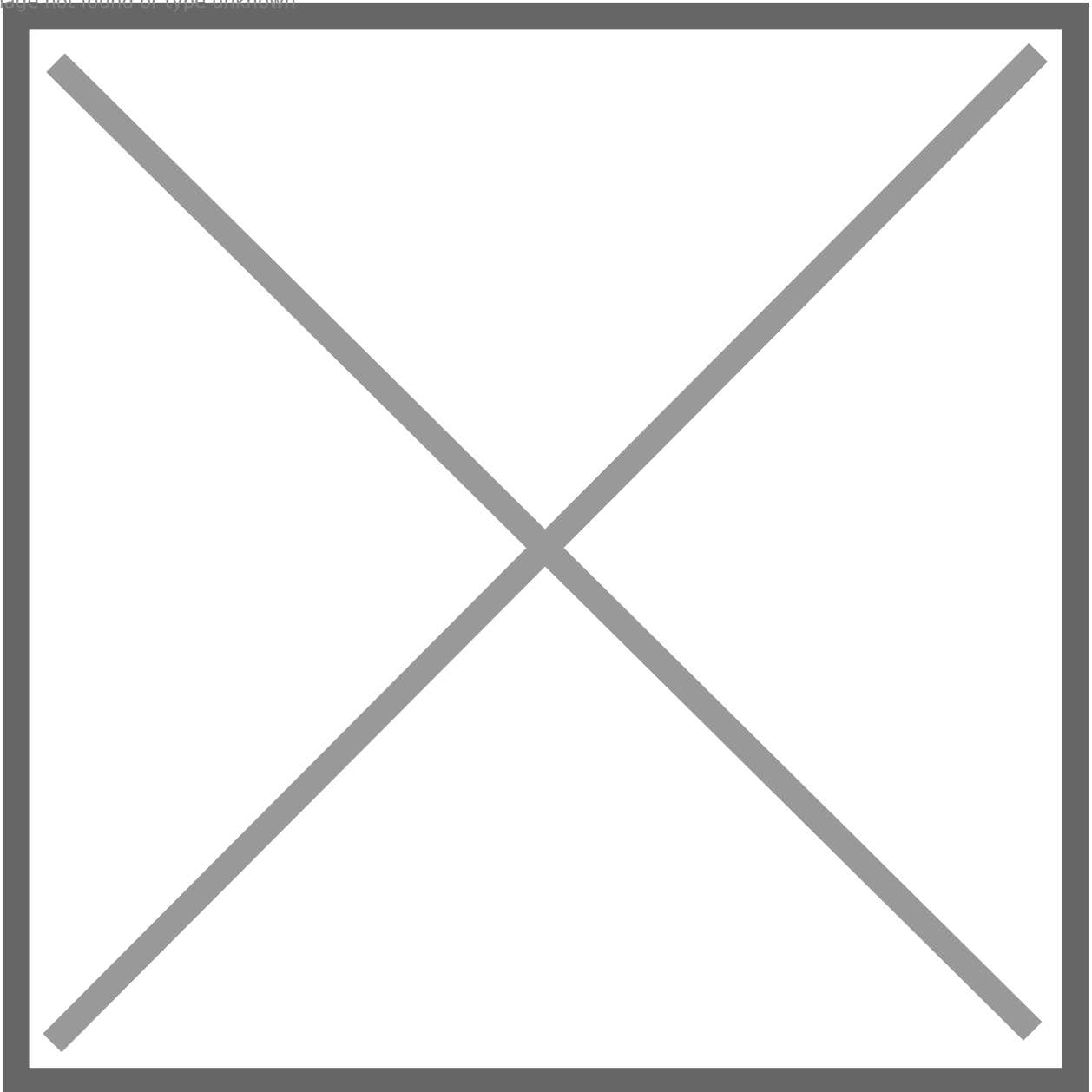
Norėjau jį [romaną] padaryti tikrą, ne tik iš esmės, bet ir smulkiausiose detalėse. Jis tiek tikras, kiek tikras būtų ne grožinis kūrinys, o sociologo studija; jis toks tikras, kad studentai juo gali naudotis taip, kaip naudotųsi mokslo darbais. Nepasinaudojau jokiais tradicinėmis grožinės literatūros rašytojo privilegijomis. Nieko neprigalvojau, nieko nepagražinau, tik dramatizavau ir interpretavau. [...] pirmosiose knygos atkarpose, kur kalbama apie Pakingtauno sąlygas, neišgalvojau nė mažiausios detalės. Viskas, kas ten aprašyta, mano žiniomis, yra nutikę kam nors tame rajone.²²

Ir lietuvių vestuvių puota, turime tikėti, buvo aprašyta labai tikroviškai – pastebint „kiekvieną mažiausią detalę ir kiekvieną emociją“.

Tačiau U. Sinclairis rėmėsi ne vien savo paties patirtimi, bet ir garsiu žurnalisto Ernesto Poole'o tekstu apie lietuvių imigrantus „Antanas Kaztauskis: iš Lietuvos į Čikagos skerdyklas. Autobiografija“²³, kuris kaip tik buvo išspausdintas 1904 m. vasarą ir galėjo padėti U. Sinclairiui pasirinkti šitas skerdyklas kaip savo *algos vergystės* objektą. „Džiunglėse“ nerasime Lietuvos aprašymų, išskyrus vietą antrajame skyriuje; žinias apie Lietuvą U. Sinclairis paėmė ir kiek perdirbęs panaudojo būtent iš E. Poole'o teksto²⁴. Ormas Øverlandas net manė, kad E. Poole'o tekstas apskritai „suteikė formą pačiam romanui“²⁵.

Galiausiai galima grįžti prie klausimo, buvo lietuviai „žemiausiai stovintys Amerikoje darbininkai“, ar ne. Iš daugelio studijų apie to meto imigraciją Čikagos skerdyklose įspūdingiausia atrodo Jameso R. Barretto „Darbas ir bendruomenė džiunglėse“; jis suskaičiavo, kad nuo 1900 iki 1910 m. Pakingtaune (angl. *Packingtown*) – skerdyklų ir mėsos gamybos rajone – lietuvių vyrų šeimos galvų išaugo nuo 0,5 % iki 11,0 %, lenkų – nuo 17,5 % iki 29,0 %, slovakų – nuo 0 % iki 6,0 %²⁶. Kitaip sakant, 1910 m. kas devinta šeimos galva Pakingtaune buvo lietuvis (ir tarp jų pačių tik kas aštuonioliktas buvo senbuvis, atvykęs prieš 1900-uosius), kas trečia su puse šeimos galva – lenkas (tarp jų maždaug du iš trijų buvo senbuviai) ir kas septyniolikta – slovakas (visi naujakuriai). Akivaizdu, kad šių trijų tautų (lietuvių, lenkų ir slovakų) darbininkai į skerdyklų rajoną buvo atvykę vėliausiai, todėl ir gyveno prasčiausiomis sąlygomis. Būtent tokių U. Sinclairis ir ieškojo. Kiti tos taūtos, pradėjusios imigruoti anksčiau, tuo metu jau „praradinėjo“ darbininkus skerdyklose: per tą patį laiką vokiečių sumažėjo nuo 34,5 % iki 16,5 %, airių – nuo 18,5 % iki 9,5 %, čekų – nuo 18,0 % iki 13,0 %²⁷. Kitaip sakant, vokiečių, airių ir čekų naujumo rodiklis tada jau buvo minusinis: seni atvykėliai traukėsi daug greičiau, nei atvykdavo naujieji.

Image not found or type unknown

1

Kasperio taverna (pastatas kairėje) ir jos savininkas Williamas Kasperis (asmuo dešinėje) 1940–1949 metais. Toliau už skersgatvio fotografijoje dešinėje matyti buvusio J. Kuszlejkos saliūno pietvakarių kampas (4558 Pietų Paulinos gatvė). Dvejos didokos durys to pastato centre – tai tikriausiai įėjimas į atskirą J. Kuszlejkos saliūno pokylių kambarį, kuriame 1904 m. vyko U. Sinclairio stebėta bei aprašyta lietuvių vestuvininkų puota (fotografija iš asmeninio Marlene Trakselis-Feldhaus rinkinio)

Vadinasi, nors kunigui Antanui Kaupui ir kitiems lietuviams nepatiko, tuo metu Čikagos skerdyklose lietuviai kaip tik ir buvo vieni iš sunkiausiai besiverčiančių. Jei U. Sinclairis ir rinkosi, kokią tautybę personažams parinkti, tai pagal sąlygų prastumą greičiausiai svarstė apie lietuvius, lenkus ar slovakus. Žinoma, jis, socialistas, iš pradžių galėjo nė nesirūpinti tautybės reikalais; pirmosiomis savaitėmis Čikagoje, kaip pats sakė, domėjėsis *darbininkų* gyvenimo sąlygomis ir sunkiu jų darbu.

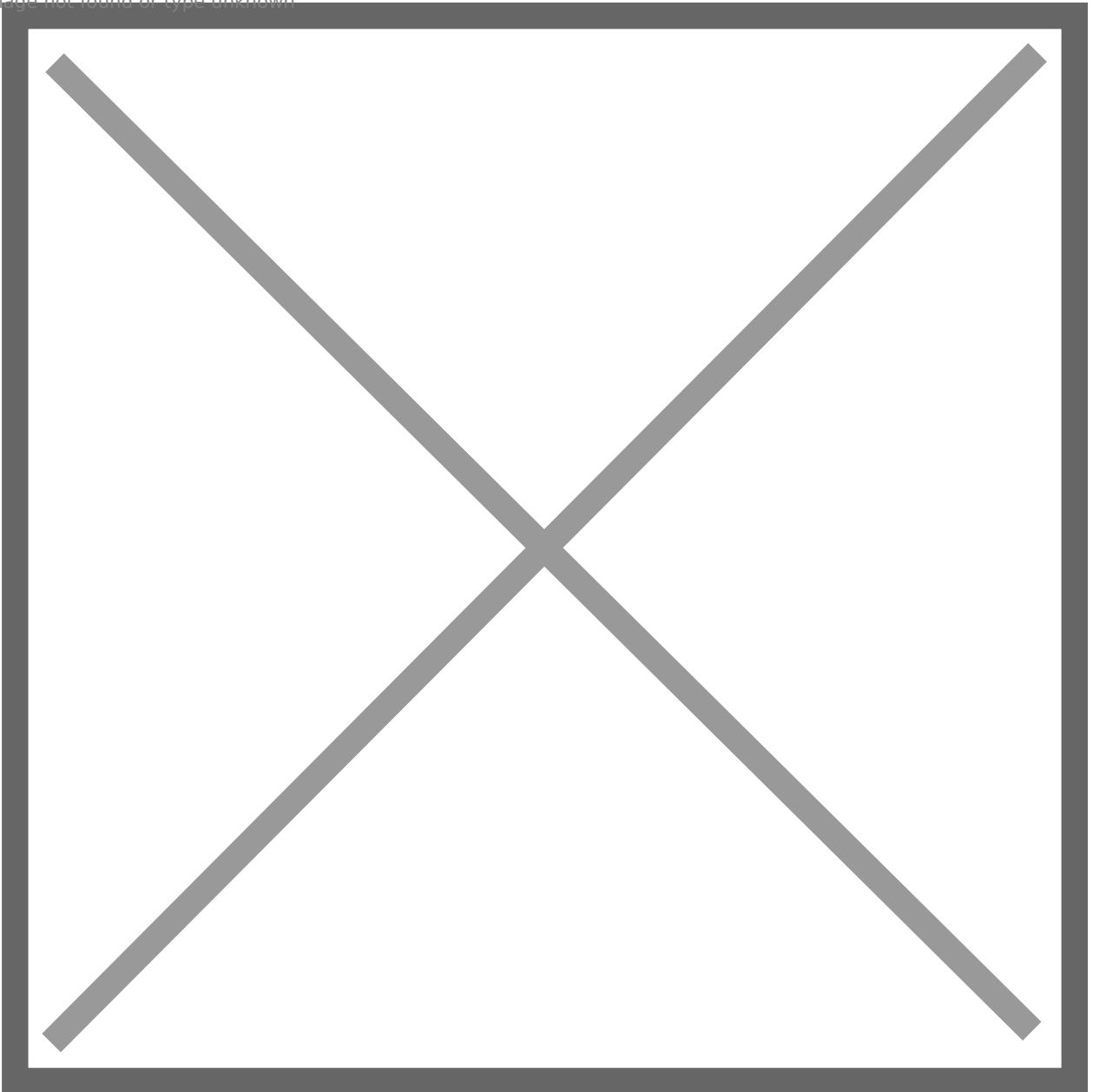
Galų gale aišku, kad lietuvių vestuvės tikriausiai buvo lemiamoji, bet ne vienintelė lietuvių personažų pasirinkimo priežastis. Lietuviai skerdyklose U. Sinclairiui tiko ir kaip vieni iš ten regimiausių varguolių, ir kaip patogiai pažįstami iš E. Poole'o teksto „Antanas Kaztauskis: iš Lietuvos į Čikagos skerdyklas. Autobiografija“. Galime spėlioti, kad jei U. Sinclairis būtų pastebėjęs vokiečių ar airių vestuves, jos galėjo ir netapti tautybės pasirinkimo priežastimi, nes vokiečiai ir airiai – senieji atvykėliai – tada jau užėmė geresnes pareigas skerdyklose ir U. Sinclairiui galėjo neatrodyti pakankami vargšai.

* * *

Grįžtant prie lietuvių vestuvių, aprašytų pirmajame „Džiunglių“ skyriuje, galima vėl prisiminti Anthony Arthuro mintį, kad lietuvių vestuvėse kaip tik prasidėjo U. Sinclairio karjera, kad pirmasis „Džiunglių“ skyrius yra vienas iš geriausių ne tik autoriaus kūryboje, bet ir visoje amerikiečių literatūroje²⁸.

Man yra pavykę identifikuoti tą saliūną (restoraną), į kurį U. Sinclairis buvo įsileistas stebėti lietuvių vestuvių pokylio. Tai Juozapo Kuszlejkos ir jo šeimos turėtas saliūnas 46-osios ir Pietų Paulinos gatvių sankryžoje Čikagoje (adresas: 4558 Pietų Paulinos gatvė)²⁹, rajone „už skerdyklų“, du kvartalai į vakarus nuo garsiosios Ašlando aveniu, kuri ne kartą minėta ir „Džiunglėse“. Saliūno pastatas nėra išlikęs, jo vietoje dabar stovi mažas mūrinukas. Bet U. Sinclairio laikais ten buvo gana aukštas ir platus namas: 9,8 m aukščio, 9,8 m pločio ir 23 m ilgio; leidimas statybai buvo duotas 1901 m. rugsėjo 5 d.³⁰, tad 1904-aisiais U. Sinclairiui jis dar turėjo atrodyti naujutėlaitis. Įspūdį apie saliūno išorę galima susidaryti iš Marlene Trakselis-Feldhaus saugomos fotografijos, kurioje toliau dešinėje dar matyti apie 1940–1949 m. buvęs nenugriautas pastatas (1 pav.). Dvejos didokos durys to pastato centre – tai tikriausiai įėjimas į atskirą J. Kuszlejkos saliūno pokylių kambarį, kuriame 1904 m. ir vyko U. Sinclairio stebėta bei aprašyta lietuvių vestuvininkų puota.

Image not found or type unknown

2

Juozapo Kuszlejkos saliūno pagrindinės patalpos vidus 4558 Pietų Paulinos gatvėje. Dešinėje virš kampinių durų ant stiklo matyti atvirkščias skaičius „4558“, jis reiškia adresą, gerai įskaitomą iš lauko; durys išėjo į Pietų Paulinos ir 46-osios gatvių sankryžą. Pasak Elizabeth Kuszlejko, vidurinysis asmuo plačiais ūsais už baro su pakeltu alaus bokalu yra jos senelis Juozapas Kuszlejka (prieš 1916 m.; iš asmeninės Elizabeth Kuszlejko kolekcijos)

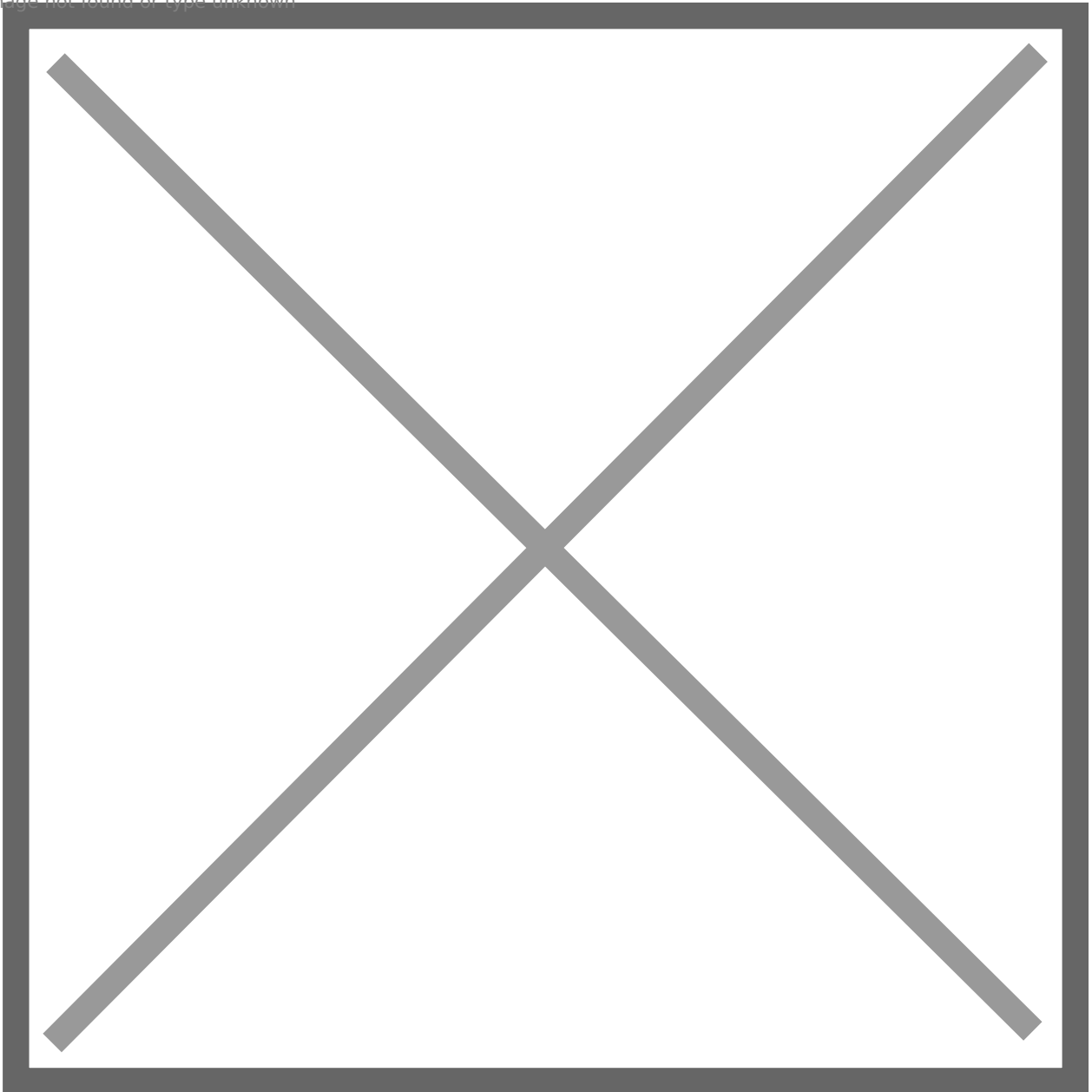
Yra išlikusi ir sena to J. Kuszlejkos saliūno vidaus fotografija (2 pav.), jos originalą namuose Kalifornijoje saugo J. Kuszlejkos vaikaitė Elizabeth Kuszlejko. Joje nematyti tos pokylių salės, kurioje vyko vestuvės, tai tiesiog pagrindinė paties saliūno patalpa, į kurią buvo įeinama pro kampines duris iš Pietų Paulinos ir 46-osios gatvių sankryžos. Kadangi savininkas J. Kuszlejka mirė 1916 m. ir šeima saliūną netrukus pardavė, galima manyti, kad fotografija daryta anksčiau; vidurinysis iš trijų saliūno darbuotojų už prekystalio su pakeltu alaus bokalu rankoje, Elizabeth liudijimu, yra pats savininkas plačiaūsis Juozapas Kuszlejka.

Pastaruoju metu ieškojau ir tos konkrečios lietuvių jaunavedžių poros, kurių puota taip lemtingai įkvėpė U. Sinclairį. Rašytojas pats nepasakė, kieno vestuvėse dalyvavęs. Vienu atveju jis vos užsiminė, kad jaunųjų vardai jam buvo pasakyti: „poros draugai papasakojo man apie juos, pasakė ir jų vardus“³¹. Bet vargu ar U. Sinclairis juos gerai įsidėmėjo, nebent buvo užsirašęs į storus savo sąsiuvinius, kurių tris buvo prisirašęs per tyrimus Čikagoje. Tik tie sąsiuviniai su visais tikėtinais įrašais sudegė 1907 m. per jo namų gaisrą, ir greičiausiai po to U. Sinclairis nė pats negalėjo rekonstruoti, kokie jaunųjų vardai jo ausis buvo pasiekę.

Tyriau trijų jaunavedžių porų istorijas, bandydamas nustatyti ar įrodyti, kuri iš jų galėjo būti U. Sinclairio stebėtoji. Pamažu įsitikinau, kad kaip tik U. Sinclairiui būnant Čikagoje naujai įsikūrusi lietuvių Šv. Kryžiaus katalikų parapija Čikagoje apeigas vykdė ne savo bažnyčioje, nes tokios dar neturėjo, o nelabai toli esančioje airių parapijos Šv. Rožės Limietės (*St. Rose of Lima*) bažnyčioje (3 pav.), kuri tada stovėjo Pietų Ašlando aveniu ir 48-osios gatvių sankryžoje (šiaurės rytų kampe). Aišku, ten ir tikslingiausia ieškoti žinių apie lietuvių poros santuoką (nors anksčiau buvau skelbęs ir kitokių hipotezių): fiziškai santuoka turėjo vykti airių bažnyčioje, nors užfiksuota lietuvių Šv. Kryžiaus parapijos santuokų knygoje.

Galima gana tiksliai rekonstruoti dieną, kada U. Sinclairis stebėjo lietuvių vestuves. Jis prisiminė, kad „buvo apie ketvirta vienos sekmadienio popietės valanda“. Taip pat „Džiunglių“ tekste minėjo, kad jie „lapkričio antroje pusėje išsinuomojo salę“³² vestuvėms. Paskutinis sekmadienis, kada 1904 m. jaunieji buvo tuokiami lietuvių Šv. Kryžiaus parapijoje, buvo lapkričio 20 diena. Tai vienintelis antrosios lapkričio pusės sekmadienis, per kurį registruotos santuokos. Ir apskritai tais metais vėliau jokių sekmadienį jungtuvės nevyko. Vadinasi, U. Sinclairis turėjo lankytis lietuvių vestuvėse būtent lapkričio 20 dieną.

Image not found or type unknown

3

Airių Šv. Rožės Limietės bažnyčia Čikagoje (skersai Ašlando aveniu – Ašlando ir 48-osios gatvių sankryžos šiaurės rytų kampas, 1911 m.; „Chicago Daily News“ negatyvų kolekcija, Čikagos istorijos muziejus, DN-0056483)

Tą dieną lietuvių Šv. Kryžiaus parapijos įrašai liudija buvus sutuoktas dvi poras. Daug laiko ir energijos skyriau informacijai apie jas rinkti, kol pagaliau priėjau prie tikėtinos išvados, kad jaunieji, kuriuos tą dieną greičiausiai matė U. Sinclairis, buvo Jonas Petrošius ir Marijona Rimkaitė. Negaliu teigti, kad šios poros tapimas U. Sinclairio prototipu lietuvių vestuvių scenoje visiškai įrodytas, tačiau netiesioginiai įrodymai leistų kalbėti apie labai didelę tikimybę.

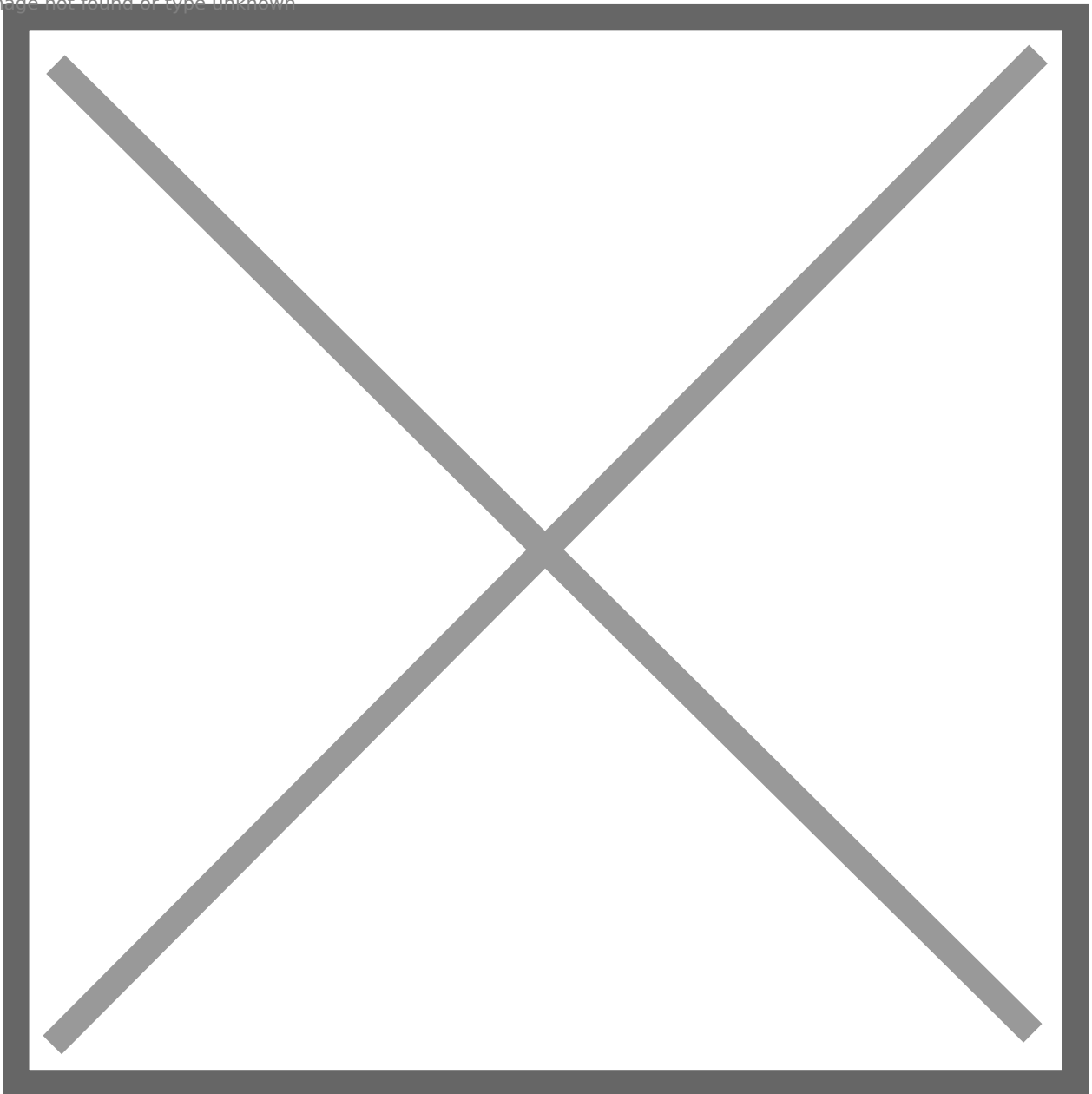
Prieš pristatydamas Petrošių šeimą norėčiau truputį atskleisti U. Sinclairio pamėgtą elgseną su lietuviškais vardais: pasirinkti pavardžių iš tų žmonių, kurie negalėjo nukentėti nuo mėsos gamintojų rūstybės, ir romane jas pritaikyti tiems herojams, kuriuos „siuntė“ dirbti į skerdyklas. Iš viso „Džiunglėse“ minima 14 lietuviškų pavardžių³³. Nepažindamas lietuvių, galėjo jų pavardžių prisirinkti per savo tyrimus

Čikagoje. Kai kurios pavardės tokios retos, kad to meto Čikagoje pavyko rasti vos po vieną jų turėtojų šeimą; beveik nekyla abejonių, jog U. Sinclairis turėjo būtent iš jų ir „pasiskolinti“ pavardes.

Pavyzdžiui, vienas „Džiunglių“ veikėjas, vestuvių smuikininkas, buvo Tamošius Kušleika. Kaip matėme, tikrasis Juozapas Kuszleiko buvo saliūno, kuriame vyko lietuvių vestuvės, savininkas. U. Sinclairis buvo paėmęs jo pavardę ir davęs ją svarbiam savo knygos personažui smuikininkui (kaip teigė minėtasis Anthony Arthuras, „pagrindinis vestuvių personažas yra ne Ona, jaunoji, ar Jurgis, jaunasis, bet smuikininkas [Tamoszius Kuszleika] – čiuplūtis, bet įkvėptas grojikas, savo menu išlaikantis šventę vientisą, tiesiantis tiltus tarp senojo ir naujojo pasaulio“³⁴). Net Lietuvoje Kušleikos pavardė nėra dažna („Lietuvių pavardžių žodyne“ fiksuotos 56 šeimos³⁵), o to meto Čikagoje identifikuojau tik vieną šeimą šia pavarde – ir dar tokią, kuri vos ne kasdien turėjo atsirasti U. Sinclairio tyrimų kelyje.

Saliūno savininko pavardę atidavęs smuikininkui, U. Sinclairis stokojo pavardės, pagal kurią galėtų tą saliūną pavadinti. Romane sakoma, kad vestuvių puotos patalpos savininkas buvo Z. Graiczunas³⁶. Graičiūno pavardė ir Lietuvoje labai reta (LPŽ 1 fiksuojama tik 10 šeimų). Vėlgi – ta pavarde Čikagoje pavyko rasti vienintelę gydytojo Andriaus Graičiūno šeimą. A. Graičiūnas, kaip ir U. Sinclairis, buvo socialistas, ir netgi yra paliudyta, jog jis padėjęs U. Sinclairiui Čikagoje rinkti medžiagą „Džiunglėms“. Be kita ko, jo sūnaus Vytauto Andriaus Graičiūno vardu Vilniuje pavadinta gatvė, o Kaune – Aukštoji vadybos mokykla; apie daktaro marčią Unę Babickaitę leidžiamos knygos ir ginami magistro darbai. Aišku, kad pagalbininko A. Graičiūno pavardę U. Sinclairis galėjo norėti ir netiesiogiai įamžinti; kas žino, gal toks pats siekis galėjo jį skatinti įtraukti ir Kušleikos pavardę.

Vienas smulkus, bet akivaizdus noro įamžinti pavyzdys yra „Džiunglėse“ minima pavardė Olševski (romano originale – *Olszewski*), atrodanti nebūtinai lietuviškai. Ji pavartota vienintelį kartą, kai Jurgiui Rudkui trūko pinigų nusamdyti pribuvėjai ir jų skolinosi iš kaimynų: „Ponia Olševska, kaimynė iš gretimo namo, kurios vyras buvo geras skerdikas, bet geriantis, davė beveik pusę dolerio; su jos indėliu visa suma pasiekė dolerį ir ketvirtį“³⁷. U. Sinclairis beveik niekada nesivargino ieškoti pavardės tokiam atsitiktiniam personažui, kuriam teskyrė dvi romano eilutes, bet šiuo atveju savo taisyklę sulaužė. Antanas Olšauskas (pasirašinėjęs *Olszewski*) buvo puikiausiai žinomas lietuvių bendruomenės Čikagoje žmogus – bankininkas ir liberalaus laikraščio „Lietuva“ savininkas bei leidėjas. Kai Jonas Naujokas 1908 ir 1912 m. leido „Raisto“ („Džiunglių“) leidimus, nurodė spaudą „Lietuvos“; kitaip sakant, pats A. Olšauskas pirmuosius lietuviškus „Džiunglių“ leidimus Amerikoje ir finansavo. Iš citatos panašu, kad U. Sinclairis pavardę Olševski įspraudė tyčia, tarsi sugalvodamas progą netiesiogiai atsidėkoti Olšauskui už tikėtiną pagalbą tyrinėjant Čikagoje (Olšausko provaikaičiai ir dabar gyvena Čikagos apylinkėse). Vadinasi, akivaizdus U. Sinclairio noras netiesiogiai įamžinti (atsidėkoti) kai kuriuos to meto lietuvius pačiame „Džiunglių“ tekste.

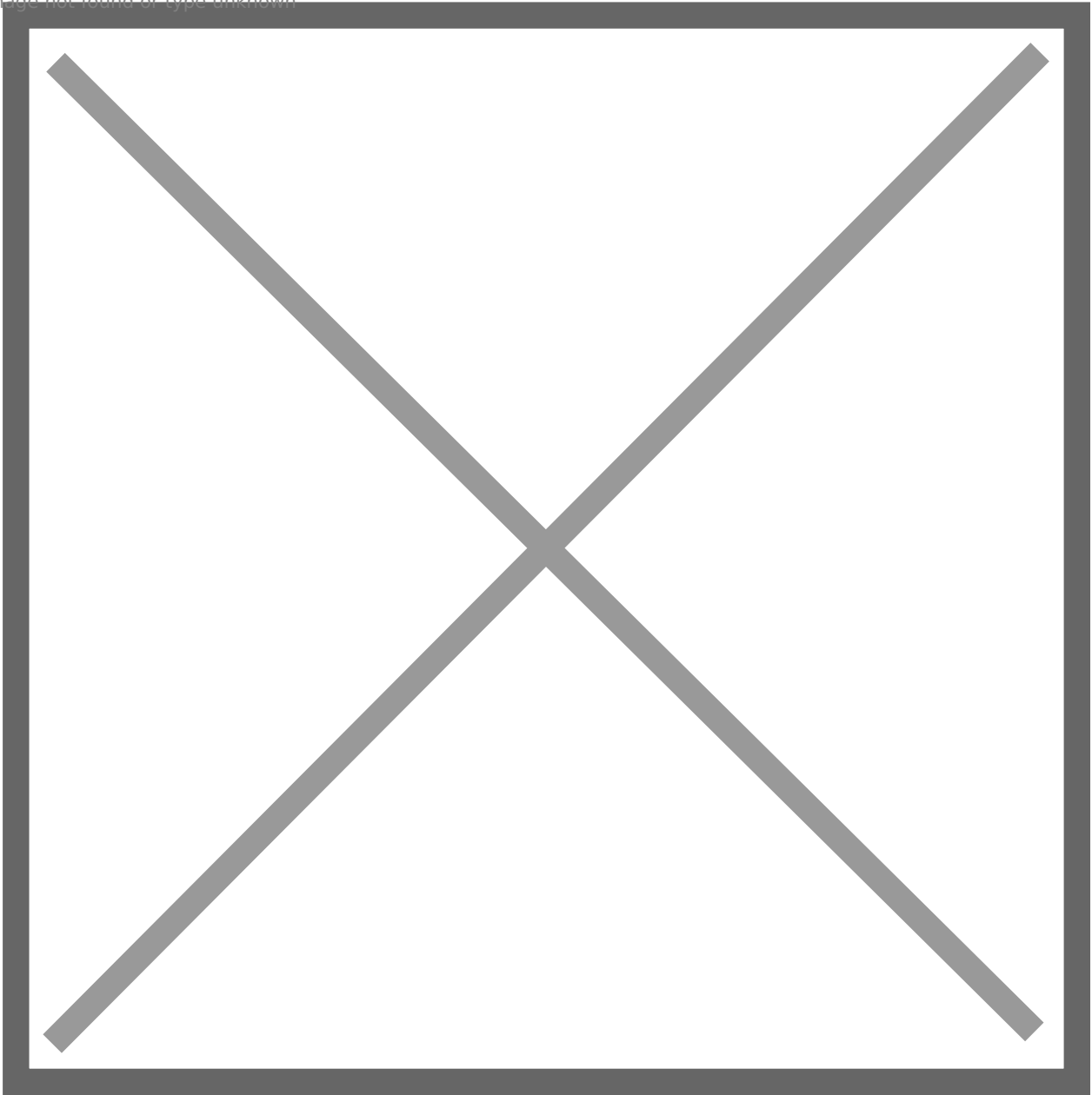
4

Čikagos sąvartynai, rajonas „už skerdyklų“ (angl. *Back of the Yards*) ir skerdyklos 1909 m. (Estelle B. Hunter žemėlapis, perspausdintas iš: Sophonisba P. Breckinridge, Edith Abbott, „Housing Conditions in Chicago, III: Back of the Yards“, *The American Journal of Sociology*, vol. 16, no. 4, 1911, p. 433–468; The University of Chicago Press)

Grįždamas prie Jono Petrošiaus ir Marijonos Rimkaitės poros, norėčiau atkreipti dėmesį į dvi jų santuokos liudijimo pavardes, kurios pasikartoja ir romane. Marijonos motina prieš tekėdama buvo Juozapota *Lukošaitė*, o „Džiunglėse“ Lukošaitė pavadinta pati nuotaka Ona. Kitaip sakant, mergautinė motinos pavardė atrodo esanti suteikta dukrai. Arba, galima sakyti, kad kadangi veikėja Ona Lukošaitė romane turėjo pamotę Elzbietą Lukošaitę (originalė – *Lukoszaitė*) (U. Sinclairis nepridėjo prie jos pavardės priesagos *-ienė*, žyminčios ištekėjusios moters statusą), tai pasiskolinta atrodo ne tik pati pavardė, bet ir jos funkcija – romano nuotakos Onos motina (pamotė) ištekėjusi buvo Lukošaitė (U. Sinclairio pirminiame variante), kaip kad ir nuotakos Marijonos Rimkaitės mama prieš ištekėdama. Nuotakų motinų pavardės kaip ir sutampa. Nors pavardė Lukošius nėra iš retųjų, nors Čikagoje tuo metu buvo gerokai daugiau nei

viena Lukošių šeima, atrodo tikėtina, kad pavardę Lukošaitė nuotakai U. Sinclairis suteikė visai neatsitiktinai. Gal tokiu būdu norėjo palikti užuominą apie tikrąją nuotaką (ir jos šeimą)? Ją netiesiogiai jamžinti?

Image not found or type unknown

5

1834 namas Vakarų 46-ojoje gatvėje Čikagoje (šiaurės vakarų kampas 46-osios ir Pietų Honorė gatvių sankryžoje), kuriame gimė (1905 m. rugsėjo 28 d.?) ir mirė (1906 m. birželio 4 d.) Jono Petrošiaus ir Marijonos Rimkaitės pirmagimis Stanislovas (2007 m. spalio 11 d. fotografija)

Kita lietuviška „Džiunglių“ pavardė, sutampanti su pavarde Jono ir Marijonos Petrošių santuokos liudijime, yra *Marcinkus* (*Martinkus*). Vestuvių puotoje „Džiunglėse“ viena iš svečių yra gražuolė Jadvyga Marcinkutė, o Petrošių santuokos įrašė viena iš liudytojų yra Michaela Martinkus (Mikalina Martinkutė). Skiriasi viena raidė (c – t), bet abu variantus galima laikyti ta pačia pavarde. Marc(t)inkučių vaidmenys atrodytų vėlgi maždaug analogiški: romane Jadvyga Marcinkutė yra vestuvių šventės svečias ir jaunųjų (ypač jaunosios) draugė, o Jono ir Marijonos Petrošių vestuvėse Michaela Martinkus yra viena iš dviejų

liudininkų – kas gi kitas, jei ne draugė ir ne svarbus svečias ji galėjo būti ir tikriesiems jaunavedžiams? Kas žino, ar U. Sinclairis neturėjo noro ir čia ką nors įamžinti?

Apskritai, neskaičiuojant kunigo, Jono ir Marijonos Petrošių santuokos liudijime įrašyti 8 asmenys, turintys 6 skirtingas pavardes. Ir net 2 iš tų 6 sutampa su pavartotomis U. Sinclairio „Džiunglėse“. Vadinasi, 2 iš 6 liudijime įrašytų pavardžių atitinka 2 iš 14 vartojamų romane. Kad ir kiek įvairių lietuviškų Čikagos bažnyčių įrašų peržiūrėjau, niekur kitur neradau, kad būtų tiek sutapimų su „Džiunglėse“ vartojamomis pavardėmis.

Tiek U. Sinclairiui būdingas noras parinkinėti jam svarbių lietuvių pavardes, tiek jų sutapimų kiekis vestuvėse, pagaliau pavardžių Lukošaitė ir Marc(t)inkutė turėtojų funkcijų artimumas atrodo esantys argumentai, leidžiantys tikėti Sinclairį stebėjus būtent Jono Petrošiaus ir Marijonos Rimkaitės vestuves. Vestuvėse pasiskolintos pavardės galėjo būti perkeltos į romaną.

Dar vienas argumentas būtų gyvenamoji jaunavedžių vieta. Vienur romano tekste U. Sinclairis nurodė, kad po vestuvių šventimo jaunesiems nereikia kariatos, nes „Jie gyvena tik už dviejų kvartalų“³⁸. Kitur autorius pasakė juos gyvenus maždaug trys ar keturi kvartalai nuo miesto sąvartyno: mažasis Juozapas „atrado kelią į Maiko Skalio sąvartyną, kuris buvo už trijų ar keturių kvartalų“³⁹.

Nuo nuo Juozapo Kuszlejkos saliūno iki sąvartyno, kurį U. Sinclairis turėjo galvoje (Estelle B. Hunter 1909 m. žemėlapyje jis pažymėtas nr. 2 – *City Dump 2*, žr. 4 pav.), 46-ąją gatvę į vakarus yra šeši kvartalai. Taigi topografiškai visai dera, kad jaunieji turėjo gyventi už dviejų kvartalų nuo saliūno į vakarus ir trys ar keturi kvartalai iki sąvartyno.

Nors atstumas kvartalais atrodo gana tikslus, tokie matmenys galėtų nusakyti daugiau negu vieną ar du namus maždaug toje vietoje, net ir žinant, kad tai buvo didžiulis pastatas – kaip romane rašė U. Sinclairis: „Ponia Anielė turėjo keturių kambarių butą [...]. Kiekviename name buvo po keturis tokius butus.“⁴⁰

Praėjus 10 mėnesių ir maždaug dviem savaitėm po vestuvių, Jonui Petrošiui ir Marijonai Rimkaitei gimė sūnus Stanislovas (Šv. Kryžiaus parapijos įrašas rodo 1905 m. rugsėjo 28 d., o miesto valdžios – spalio 4 d.; tikėtina, kad bažnyčios įrašo duomenys tikslesni). Labai svarbu, kad miesto valdžios įrašė nurodytas ir gimimo vietos adresas: 1834 namas 46-ojoje gatvėje. Dar po aštuonių su trupučiu mėnesių tas pats Stanislovas tame pačiame name ir pasimirė (nuo rachito; 1906 m. birželio 4 d.). Aišku, kad pastate 46-osios ir Pietų Honorė gatvių sankirtoje jaunavedžiai kurį laiką išgyveno. Atstumas nuo jo iki J. Kuszlejkos saliūno yra du pilni ir dar apie pusė kvartalo; o į kitą pusę iki minėto sąvartyno nr. 2 yra trys pilni ir maždaug vieno kvartalo pločio tuščias, nepanaudotas plotas, kurį lengvai galima arba priskaičiuoti prie tikrų kvartalų, arba palikti neskaičiuotą kaip neturintį gyvenamųjų namų – tad atstumą nuo 1834 namo 46-ojoje gatvėje iki sąvartyno taip ir norisi įvardyti trimis ar keturiais kvartalais.

Sunku būtų ir įsivaizduoti geriau su „Džiunglių“ detalėmis derantį topografinį J. Kuszlejkos saliūno, sąvartyno nr. 2 ir jaunavedžių namų išsidėstymą. Petrošiams iš tiesų buvo šiek tiek daugiau nei du kvartalai eiti iki saliūno, ir šiek tiek daugiau nei trys kvartalai iki sąvartyno! Ir pats 1834 namas Vakarų 46-ojoje gatvėje, kuris išlikęs nuo U. Sinclairio laikų, tikrai yra tokio dydžio, kad lengvai sutalpintų keturis keturių kambarių butus (5 pav.).

Po septynių savaičių gyvenimo tose vietose atstumai kvartalais U. Sinclairiui turėjo būti gerai įsirežę į atmintį ir romane tiksliai nusakyti, juolab kad jis dievagojosi visas detales tiksliai išlaikęs lyg ne romaną, o mokslo veikalą būtų rašęs. Vadinasi, 1834 namas Vakarų 46-ojoje gatvėje, jo dydis ir tai, kad jame gyveno Petrošiai, bei tikslus atitikimas U. Sinclairio romano topografijai yra dar vienas, nors vėlgi

netiesioginis, argumentas už tai, kad U. Sinclairis turėjo stebėti kaip tik Petrošių vestuves.

Yra ir kitų, menkesnės reikšmės argumentų, remiančių Petrošių poros kandidatūrą, pavyzdžiui, jaunosios amžius. Romane U. Sinclairis rašė, kad nuotaka Ona labai jauna, „nepilnų šešiolikos“⁴¹. Retenybė, kad bažnyčių dokumentai fiksuotų nuotakų amžių, mažesnę nei 20 metų, – buvo įrašyta, kad Marijonai Rimkaitei taip pat 20. Bet jos krikšto liudijimas teigia ką kita: Marijona gimė 1886 m. spalio 22 d. (pagal Kajaus Julijaus Cezario kalendorių). Pagal dabartinį Grigaliaus kalendorių, galima suskaičiuoti, kad vestuvių metu ji tebuvo 18 metų ir dviejų savaitių amžiaus⁴². Tad nors Marijona buvo kiek vyresnė, nei nurodė U. Sinclairis apie savo heroję Oną, ji buvo jauniausia iš trijų tirtų nuotakų kandidačių ir apskritai viena iš pačių jauniausių nuotakų, registruotų Šv. Kryžiaus parapijos metrikų knygose.

Ir tolesnio Petrošių šeimos ir „Džiunglių“ herojų Rudkų likimo panašumas stulbinantis. Jurgis Rudkus neteko visų trijų savo šeimos narių: antrasis kūdikis ir Jurgio žmona Ona mirė per priešlaikinį gimdymą, o kiek vėliau pusantrų metų sūnelis Antanas paskendo gatvėje. Analogiškai iš keturių Petrošių šeimos asmenų po labai trumpo laiko teliko viena Marijona: kaip minėta, sūnus Stanislovas mirė nuo rachito, vėliau tėvas Jonas Petrošius – nuo piktybinės (galbūt tuberkuliozinės) anemijos (1907 m. spalio 24 d.), o tada ir antrasis jų vaikas – Ona – nuo plaučių uždegimo (1908 m. sausio 17 d., sulaukusi vos aštuonių mėnesių). Nuotaka Marijona Petrošienė liko visiškai viena, per trejetą metų ji prarado du vaikus ir sutuoktinį, visai taip, kaip „Džiunglių“ herojus Jurgis Rudkus, kuris per porą metų neteko dviejų vaikų ir žmonos. Žinoma, čia negalima kalbėti apie dar vieną argumentą už tai, kad Petrošiai buvo tikėtina U. Sinclairio matyta pora, – rašytojas, iš Čikagos išvykęs 1904 m. pabaigoje, negalėjo sekti Petrošių likimo. Ir romaną jis baigė rašyti 1905-aisiais, dar prieš visas Petrošius lavina užgriūsančias nelaimes. Galima svarstyti tik apie U. Sinclairio išvalgas, apie jo aprašytų įvykių tikroviškumą, apie gyvenimo sąlygų pažinimą ir nuojautas. Tarsi U. Sinclairis būtų lemtingai nuspėjęs Petrošių ateitį.

Kaip nors faktografiškiau įrodyti Jono Petrošiaus ir Marijonos Rimkaitės buvimą prototipiniais U. Sinclairio romano jaunavedžiais sunku. Tačiau ir toks faktų sutapimas, kaip parapija ir vestuvių dienos data, dvi pavardės santuokos liudijime ir jas turinčių asmenų funkcijų analogiškumas, gyvenimas du kvartalai nuo J. Kuszlejkos saliūno ir trys ar keturi – nuo sąvartyno, net tam tikra prasme jaunosios amžius, – skamba ypač įtikinamai. Pagaliau jokių kitų porų, kurių gyvenimo trajektorijose matytųsi bent dalis panašių atitikimų, nė nesama. Jono Petrošiaus ir Marijonos Rimkaitės vestuvės, regis, neturi rimtesnių „konkurenčių“ ir gali būti laikomos U. Sinclairio įkvėpimo šaltiniu.

Surinkau nemažai faktų apie Petrošių porą⁴³. Būsimasis jaunikis Jonas Petrošius gimė 1880 m. balandžio 15 d. (pagal Julijaus kalendorių) Stirbaičių kaime, Žygaičių parapijoje, krikštytas filijinėje Sartininkų bažnyčioje. Jo tėvai buvo Motiejus Petrošius ir Marijona Bartušytė, o seneliai – Antanas Petrošius ir Marijona Urbikaitė bei Dominykas Bartušis ir Liudvika Zimitisovna (?). Stirbaičių kaime pavyko lokalizuoti vietą sodybos, kurioje gyveno Jono Petrošiaus tėvai ir kurioje jis pats turbūt atkeliavo į šį pasaulį. Lietuvoje suradau ir jaunikio Jono Petrošiaus giminių – tiesioginių jo brolio Antano palikuonių. Ir šiaandien Lauksargiuose (Tauragės rajone) gyvena jo brolio Antano vaikaitis, taip pat Jonas Petrošius, kuriam tikėtinas U. Sinclairio matytas jaunasis buvo senelio brolis. Lauksargių Jonas turi ir vaikaitių, tai Donatas ir Martynas Petrošiai, Lauksargių Jono sūnaus Vido ir marčios Gražinos sūnūs. Tebesitęsiantį Petrošių genealogijos siūlą galima nubrėžti taip: Antanas → Motiejus → Antanas (tikėtino U. Sinclairio matyto jaunikio brolis) → Jonas → Jonas → Vidas → Domantas ir Martynas.

Marijona Rimkaitė, kaip minėjau, buvo šešeriais metais jaunesnė už vyrą Joną, gimusi 1886 m. spalio 22 d. (pagal Julijaus kalendorių) Andriejaičių kaime, krikštyta Pagramančio bažnyčioje. Jos tėvai buvo Antanas Rimkus ir Juozapota Lukošaitė, seneliai – Bonaventūra Rimkus su Veronika Galminaitė bei

Juozapas Lukoševičius su Elena Armonaite; proseneliai – Jonas Rimkus su Judita Benetaite, Kazimieras Galminas su Judita Jogaite, Mykolas Lukoševičius su Judita Maulavičiūte bei Kotryna Armonaitė, kuriai Elena buvo nesantuokinė dukra ir todėl jos tėvo tapatybė liko nutylėta. Marijonos protėvių Rimkų siūla galima nutiesti taip: Jonas → Bonaventūra (apie 1787–) → Antanas (1842–) → Marijona (1886–). Įdomi Marijonos motinos Juozapotos Lukošaitės (arba Lukoševičiūtės) kilmė. Esama daug dokumentų, kuriuose jos senelis, tėvas ir kiti giminės įrašyti kaip bajorai (Andriejaičiai ir buvo bajorkaimis), ji pati dažnai vadinta bajore (kai užrašyta bajore, buvo Lukoševičiūtė, kai valstietė – Lukošaitė; jos vyras Antanas Rimkus buvo kilęs iš valstiečių, jo šeimos šaknis ėjo iš Kuturių kaimo prie pat Pagramančio miestelio). Galima spėti, kad Lukoševičiai (Lukošiai) ir buvo bajorai, tik galbūt Rusijos imperijos administracija nepatvirtino jų statuso, galbūt jie nebuvo iš turtingesniųjų.

Tai reiškia, kad Marijona buvo pusiau kilminga, nors pagal tėvo liniją turbūt laikyta valstietė. Marijonos motiną norėjusi lyginti su tos Lietuvos bajoraičių kartos, kuri po baudžios panaikinimo tekėjo už suvienodinto statuso (nors, aišku, nesuvienodintos patirties) valstiečių, atstovėmis, kaip, sakykim, rašytoja Žemaitė tapsiančia kilmingąja Julija Žymantiene. Iš bajorų kilusios jaunutės Marijonos Rimkaitės likimas ima rodytis dar klaikesnis. Žemaitė lygino nelaimingų nuotakų likimus su muselių, įkritusių į išrūgas, bet U. Sinclairio mėsmalės kontekste išrūgos teatrodo sotaus gyvenimo simbolis.

Marijona Rimkaitė-Petrošienė visus tris savo artimuosius palaidojo Šv. Kazimiero kapinėse Čikagoje, 17 sekcijoje, kur paskutinę poilsio vietą paprastai surasdavo patys neturtingiausieji, ir nė vienas iš tų kapų šiandien nėra paženklintas antkapiu. Paskutinė iš Marijonos šeimos narių mirė dukra Ona (1908 m. sausio 17 d.), o Marijona, likusi viena, vos po 30 dienų, 1908 m. vasario 16 d., ištekėjo antrą kartą – už Antano Juciaus. Greičiausia Marijonai, namų šeimininkei, buvo keblu verstis be šeimos maitintojo. Galbūt naujasis vyras Marijonai buvo gerai pažįstamas iš anksčiau – Marijonos dukros Onos krikštateviu kaip tik įrašytas Antanas Jucius. Antrasis Marijonos vyras buvo kilęs iš Mikužių kaimo Švėkšnos parapijoje (g. 1884 m. gegužės 4 d. pagal Julijaus kalendorių). Mikužiuose ir šiandien gyvena to Juciaus giminaičių, pavyzdžiui, jo tikro brolio Juozapo vaikaitė Elena Juciūtė-Čižauskienė (Juozapo sūnaus Petro duktė), o Mikužių kapuose gražiai prižiūrimas išlikęs Antano Juciaus tėvo, taip pat Antano Juciaus, kapas.

Su Antanu Juciumi Marijona susilaukė dar trijų vaikų: Sofijos (g. 1909 m. kovo 26 d.), Antano Aleksandro (g. 1910 m. liepos 29 d.) ir Bronislovo (g. 1912 m. gegužės 2 d.). Bronislovas mirė anksti, 5 mėnesių amžiaus, 1912 m. rugsėjo 28 d., nuo viduriavimo (antrinė priežastis – prasta mityba). Tačiau Sofija ir Antanas Aleksandras sulaukė pilnametystės, kaip rodo jų tėvo Antano Juciaus 1928 m. natūralizacijos Jungtinėse Valstijose dokumentai. Kol kas nepavyksta surasti nei tikėtinų Marijonos ir Antano Jucių palikuonių (1928 m. jie vartojo modifikuotos rašybos pavardę Yucus), nei jų pačių palaidojimo vietas.

Vis dėlto Marijona Rimkaitė-Petrošienė-Jucienė, tikėtina U. Sinclairio stebėta ir „Džiunglėse“ aprašyta nuotaka, Jungtinėse Valstijose gali tebeturėti tiesioginių palikuonių iš antrosios santuokos su Antanu Juciumi. Galbūt šis šeštasis lietuviškas „Džiunglių“ leidimas, išverstas Rasos Drazdauskienės, galės tapti nauju impulsu įminti kai kurias lietuviškas „Džiunglių“ istorijos mįsles?

Giedrius Subačius
2012 m. rugpjūčio 2 d.

1 *The Autobiography of Upton Sinclair*, New York: Harcourt, Brace & World, Inc., 1962, p. 118-119.

2 Leon Harris, *Upton Sinclair: American Rebel*, New York: Thomas Y. Crowell, 1975, p. 1.

3 Anthony Arthur, *Radical Innocent: Upton Sinclair*, New York: Random House, 2006, p. 50.

- 4 Upton Sinclair, *Džiunglės*, vertė Antanas Milukas, redagavo E. Viskanta, Kaunas: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1948, 461 p.
- 5 Upton Sinclair, *Raistas*, pataisytas ir papildytas lietuvių kalbon vertimas, Brooklyn, N.Y.: Laisvė, 1939, 450 p.
- 6 *Raistas*, parašė Upton Sinclair, 2-a laida, lietuviškon kalbon versta iš angliškos, Chicago, Ill.: Spauda „Lietuvos“, 1912, 355 p.
- 7 *Raistas (The Jungle)*, parašė Upton Sinclair; lietuviškon kalbon versta iš angliškos [Vincio Daukšio], išleido Jonas Naujokas, Chicago, Ill.: Spauda „Lietuvos“, 1908, 355 p., VII p.
- 8 Upton Sinclair, *Pelkės (The Jungle)*, apysaka iš lietuvių darbininkų gyvenimo Amerikoje, lietuvių kalbon išvertė Kazys Puida, Vilnius: M. Kuktos sp., 1908, 468 p.
- 9 Daiva Litvinskaitė, „Uptono Sinclairio romanas „The Jungle“ (1906) lietuviškai: Vincio Daukšio vertimas „Raistas“ (1908)“, p. 248, *Archivum Lithuanicum*, t. 8, 2006, p. 243–260.
- 10 Daiva Litvinskaitė, 2006, p. 245.
- 11 Plačiau apie lietuvių kalbos vartojimą „Džiunglėse“ žr. Giedrius Subačius, *Upton Sinclair: The Lithuanian Jungle. On the Boundary of Two Worlds: Identity, Freedom, and Moral Imagination in the Baltics*, vol. 5, Amsterdam, New York: Rodopi, 2006, p. 20–36.
- 12 Antanas Venclova, „Džiunglės“ – gyva knyga“, p. 167, *Pergalė*, nr. 6, 1965, p. 158–168.
- 13 Antanas Kaupas, „Angliška apysaka iš Amerikos lietuvių gyvenimo“, [rec. kn.: Upton Sinclair, *The Jungle*, New York: Doubleday, Page & Co., 1906], *Vilniaus žinios*, nr. 108, 1906 m. gegužės 21 d. (birželio 3 d.), p. 4.
- 14 Daiva Litvinskaitė, 2006, p. 253, išn. 24.
- 15 Kazys Puida, „Prakalba“, *Pelkės (The Jungle)*, apysaka iš lietuvių darbininkų gyvenimo Amerikoje, lietuvių kalbon išvertė Kazys Puida, Vilnius: m. Kuktos sp., 1908, p. 3–4.
- 16 „Amerika ar amatų mokslas?“, *Viltis*, nr. 26, 1909, p. 1.
- 17 Dalia Jazukevičiūtė, „Romanas apie Čikagos lietuvius, sukrėtęs Ameriką“, *Veidas*, nr. 23, 2006; <http://archyvas.veidas.lt/lt/leidinys.nrfull/448921c44d449>
- 18 Antanas Venclova, 1965, p. 161.
- 19 Албертас Лауринчукас, „Встреча с Ептоном Синклером на ниве литуанистики“, с. 163, *Литва литературная*, № 3, 1981, p. 159–165.
- 20 Upton Sinclair, „Is 'The Jungle' True?“, p. 1132, *The Independent*, 1906 m. gegužės 17 d., p. 1129–1133.
- 21 „Preface to 'The Jungle' By Upton Sinclair,“ mašinraštis, 1965, p. 2–3. Uptono Sinclairio kolekcija: Box 12. Lilly Library, Indiana University, Bloomington.
- 22 Upton Sinclair, 1906, p. 1129.
- 23 Ernest Poole, „Antanas Kaztauskis: From Lithuania to the Chicago Stockyards – An Autobiography“, *The Independent*, 1904 m. rugpjūčio 4 d., p. 241–248.
- 24 Plačiau žr. Giedrius Subačius, 2006, p. 11–15.
- 25 Orm Øverland, „'The Jungle': From Lithuanian Peasant to American Socialist“, p. 97, *Upton Sinclair's 'The Jungle'. New Edition*, edited and with an introduction by Harold Bloom, *Bloom's Literary Criticism*, New York: Infobase Publishing, 2010, p. 94–116.
- 26 James R. Barrett, *Work and Community in the Jungle: Chicago's Packinghouse Workers, 1894–1922*, Urbana, Chicago: University of Illinois Press, 1990, p. 74, table no. 5.
- 27 James R. Barrett, 1990, p. 74, table no. 5.
- 28 Anthony Arthur, 2006, p. 50.
- 29 Apie sališono identifikavimą smulkiau žr. Giedrius Subačius, 2006, p. 67–77.
- 30 *American Contractor*, 1901 m. rugsėjo 14 d.; 22; *Records*, 5.
- 31 Upton Sinclair, „Foreword“, p. vi, *The Jungle*, by Upton Sinclair, New York: Heritage, 1965, p. v–xi.
- 32 Upton Sinclair, *Džiunglės*, vertė R. Drazdauskienė, Vilnius: Aukso žuvys, 2012, p. 141.
- 33 Plačiau apie jas žr. Giedrius Subačius, 2006, p. 36–56.
- 34 Anthony Arthur, 2006, p. 50.
- 35 Aleksandras Vanagas, Vitalija Maciejauskienė, Marytė Razmukaitė, *Lietuvių pavardžių žodynas*, t. 1, Vilnius: Mokslas, 1985, p. 1140 (toliau – LPŽ 1).

36 Upton Sinclair, 2012, p. 62.

37 Ten pat, p. 262.

38 Upton Sinclair, 2012, p. 81.

39 Ten pat, p. 288.

40 Ten pat, p. 90.

41 Ten pat, p. 63.

42 Čia ir toliau kalbėdamas apie šeimų istorijas remiuosi savo surinkta medžiaga rengiamai knygai: Giedrius Subačius, *Sinclair's Wedding. A Research diary*.

43 Didžiuma faktų apie juos surinkta Lietuvos valstybės istorijos archyve bei Lietuvos centriniame valstybės archyve.